

ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ,

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΑ ΤΟΝ

ΣΤΡΑΤΟΝ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ,

ἐκδιδομενον

τ πο

ΒΑΣΙΟΥ Ι. ΒΑΛΤΙΝΟΥ,

ταγματάρχου τῶν Γεν. Ἐπιτελῶν.

« Δυστυχῆς ὁ λαὸς ὁ μὴ θυιάζων τὸ πᾶν
διὰ τὴν τιμὴν αὐτοῦ », ΔΕΚΕΡ.

ΕΤΟΣ Δ. — ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΑΖ. ἸΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 15.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

(παρὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν, ἀριθ. 2.)

—
1873.

ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΜ

1873.

ΕΤΟΣ Δ'.

ΤΟΜΟΣ Ζ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΑΖ'. ΑΘΗΝΗΣΙ. 15. ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΕΔΑΝ.

*Προοίμιον, ἀποβλέπον την «Ἡμέραν τοῦ Σεδάν
(La journée de Sedan)» ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ.*

Μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων, ἅτινα παρὰ πολλῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀνωτέρων τε καὶ κατωτέρων ἀξιωματικῶν ἐγράφησαν μετὰ τὴν τελευταίαν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας γιγαντομαχίαν, ἄξια οὐκ ὀλίγης προσοχῆς εἰσὶ καὶ τὰ ὑπὸ δύο διακεκριμένων στρατηγῶν, τῶν κυρίων Δυκρῶ καὶ Βέμπφεν, γραφέντα, βάσει καθαρῶς ἔχοντα τὴν μεγάλην ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς μάχην τοῦ Σεδάν.

Ὁ στρατηγὸς Δυκρῶ διαιρεῖ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΕΔΑΝ (La journée de Sedan) πόνημα αὐτοῦ εἰς δύο κύρια μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Σεδάν μετὰ τὴν ἐν Μουζέν καὶ Βωμόν ἀποτυχίαν αὐτοῦ, καὶ περιλαμβανόν τὴν περιγραφὴν τῆς τε μάχης καὶ πάντων τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν γεγονότων, καταλήγει μέχρι τέλους τοῦ, εἰς ὅλον τὸν κόσμον γνωστοῦ, ἀλγεινοῦ διὰ τὴν Γαλλίαν τούτου

ΕΛΛΗΝ. ΣΤΡΑΤ. ΦΥΛ. ΑΖ. ΤΟΜ. Ζ'.

1*

δράματος· τὸ δὲ δευτέρον περιλαμβάνει πάντα τὰ πειστήρια ἔγγραφα (pièces à l'appui), τὰ ἀφορῶντα τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, καὶ τὴν ἐντὸς τῶν ὄρων τῆς τιμῆς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ στρατηγοῦ, μεθ' ἣν καὶ πάλιν ἐπολέμησεν ὡς ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων.

Τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Sedan* (Sedan) πόνημα τοῦ στρατηγοῦ Βέμπφεν, γενικώτερον πραγματευόμενον περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀπαρασκευοῦ τῆς Γαλλίας, ἐξετάζον πολλὰ πρόσωπα πολιτικά τε καὶ στρατιωτικά, φθάνει ἐπὶ τοῦ Γαλλοπρωσσοῦ πολέμου, καὶ καταλήγει εἰς ἐκτενῆ διήγησιν τῆς ἥττης τοῦ Σεδάν μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ ἀτυχὴς οὗτος στρατηγὸς ἐπέθετεν, ὡς γενικὸς ἀρχηγός, τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς παραδόσεως τοῦ ἐν Σεδάν περικεκυκλωμένου Γαλλικοῦ στρατοῦ.

Θέλων δέ τις νὰ μελετήσῃ ξηρὰν τὴν μάχην τοῦ Σεδάν, ἀπηλλαγμένην καὶ ἀνεξάρτητον πάντων τῶν λοιπῶν, τῶν διαφοριζόντων μὲν ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἔρευναν τοῦ πολέμου καὶ τῶν διαφορῶν αἰτιῶν τῆς κακῆς αὐτοῦ ἐκβάσεως, περιπλεκόντων δὲ τὸ μερικὸν τοῦτο ζήτημα, θέλων, λέγω, νὰ μάθῃ τί κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐγένετο καὶ τί δυνάμενον γενέσθαι δὲν ἐγένετο, ἐπιτυγχάνει τοῦτο, ἀναγινώσκων τὸ σύγγραμμα τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ, καὶ ἰδίᾳ τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέρος, τὸ καθαρῶς περὶ τῆς μάχης πραγματευόμενον.

Διό, φρονῶν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ πολεμικοῦ τούτου ἐπεισοδίου, ἄλλως τε μὴ σχοινοπενοῦς, καὶ εὐχάριστος καὶ μικρᾶς τιнос ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ὠφελείας παραγωγὸς εἶναι (διὰ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης), πέμπω τὴν μεταγλώττισιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ πονήματος τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ, ἐξαιτούμενος τὴν πρὸς τύπωσιν ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἐφημερίδι ἐγκρισιν τοῦ

ἀξιολόγου διευθυντοῦ αὐτῆς. Ἄν ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω κρίσιν μου ἀπέτυχον, κακὴν πρόθεσιν δὲν εἶχον.

Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἐξηγήσω τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων στρατηγῶν, τῶν διαπληκτιζομένων καὶ διαφωνούντων ὡς πρὸς τὰ ἐν Σεδάν γινόμενα, ὀφείλω νὰ εἶπω ὀλίγα τινα περὶ τῶν δυσκολιῶν, ἃς ἀπαντᾷ τις γράφων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ οἰονδήποτε στρατιωτικὸν ζήτημα, ὡς πρὸς τὰς ὀνομασίας τῶν τεχνικῶν ὄρων ἐν γένει, καὶ ἰδίᾳ τῶν μερῶν κατ' εἶδος, τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν τε σκευὴν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὸν ὄπλισμόν καὶ τὴν ἀποσκευὴν ὅλων τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ.

Ὁ μακαρίτης Χαντζερῆς, ὁ φιλόπονος καὶ σπουδαῖος πρὸς τοῦτο ἀξιωματικὸς ἐκεῖνος, ὁ θυσιάσας ἴσως τὸν ἑαυτοῦ βίον ὅπως ἄρῃ τὰς γεννωμένας δυσκολίας ἐν τῇ χρήσει τῶν καταλλήλων λέξεων συμφώνως τοῖς κανόσι τῆς γλώσσης, παρέσχεν ἡμῖν διὰ τῶν βιβλίων αὐτοῦ τὸ μέσον τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ, ὅπερ ὅμως δυστυχῶς δὲν ἐθεραπεύθη, ἐπειδὴ, ἐκτὸς ὀλίγων, τῶν πλείστων ὀνομασιῶν ἢ χρῆσις δὲν ἐπεβλήθη ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, τοῦθ' ὅπερ ἤθελε μικρὸν κατὰ μικρὸν γεννήσει τὴν ἐξοικείωσιν τῶν ἀτόμων μετ' αὐτῶν, ἤθελε θέσει φραγμὸν εἰς ἕκαστον χρώμενον, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ταύτη ἢ ἐκείνη τῇ λέξει, ἤθελε δώσει ὄθησιν εἰς τὴν γλώσσαν διὰ τῆς ἀποσκορακίσεως τῶν ξένων λέξεων, ἤθελε τέλος πάντων, διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς στρατιωτικῆς, οὕτως εἰπεῖν, γλώσσης, ἐπιφέρει τὴν πλήρη συνεννόησιν ἐν τῷ στρατῷ μεταξὺ τῶν ἀτόμων.

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ, ἀφ' ἐνός μὲν ἐξακολουθῶν τις νὰ λέγῃ *τυφέκιον, κανόνιον, κανονοστοιχία* κτλ. καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς λέξεις τὰς ἄλλο σημαίνουσας καὶ ἄλλο τεθειμένας νὰ σημαίνωσι, δὲν ἀποφεύγει τὸν τίτλον

τοῦ Κάφρου, τὸν παρὰ τοῦ μακαρίτου Χαντζερῆ συνήθως λεγόμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ γράφων τις λέξεις κατὰ τὸ παρὸν ἀσυνήθεις, κινδυνεύει νὰ βλάβῃ κοιτωνοειδῆ τινα χιτῶνα ὀφθαλμοῦ ἢ νὰ θλάσῃ ἀκουστικόν τι τύμπανον, ἠκολούθησα ἐπὶ τῆς προκειμένης περιπτώσεως τὴν μέσην ὁδόν.

Τὰ δὲ Γαλλικὰ ὀνόματα ἀτόμων, ποταμῶν κτλ. μεταφέρω κατὰ τὸ δυνατόν ὡς Γαλλιστί προφέρονται, ἐκτὸς ἐξαιρέσεών τινων, ἵνα ἀποφύγω τὸν διδασκαλικὸν τύπον, τὸν παραμορφοῦντα τὰ ὀνόματα καὶ μετατρέποντα μάλιστα αὐτὰ πολλάκις εἰς ἀστεία. Ἰδὼν παραδείγματος χάριν ἄλλοτε, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ, Ἄγγλου τινὸς ὀδοντοῖατροῦ τὸ ὄνομα μεταβληθὲν Ἑλληνιστί Ἀγάμπεης, ἠπόρησα πῶς ὁ ὑπερήφανος Ἄγγλος εἰς Τοῦρκον μετετρέπη, καὶ ἐρρόνουν μετὰ πεπειθήσεως ὅτι διετέλει εἰς ὑπηρεσίαν τουρκικὴν· δὲν ἠδυνάμην δὲ νὰ ἐνοήσω τί ὁ διπλοῦς οὗτος τίτλος τοῦ Ἀγά καὶ τοῦ Μπέη ἐσήμαινεν.

Ἐπανερχόμενος δ' ἐπὶ τῆς οὐσίας θέλω ἐν ὀλίγοις διεξιέλθει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σεδάν, οὗ τινος ἡ ἀποτυχία ἐγέννησε διαπληκτισμούς καὶ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ πολλῶν, καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἡ βάσις τῆς διὰ συγγραμμάτων μονομαχίας ταύτης.

Ὁ στρατηγὸς Βέμπφεν, ἀρχαιότερος ὢν ὄλων τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Μακ-Μαῶν στρατηγῶν, πρὸ δύο δὲ ἡμερῶν ἔλθων ἐκ τῆς Ἀφρικῆς, εἶχε λάβει μυστικὴν τινα παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν διαταγὴν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τοῦ στρατοῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελε συμβῆ δυστύχημά τι εἰς τὸν στρατάρχην. Ὁ δὲ στρατάρχης Μακ-Μαῶν, τίς οἶδέ πως, τραυματιζόμενος καὶ ἀποχωρῶν τῆς ἀρχῆς ἀνέθετε τὴν γενικὴν τοῦ στρατοῦ ἀρχηγίαν εἰς τὸν στρατηγὸν Δυκρῶ, καίτοι ὑπαρχόντων ἀρχαιοτέρων τῶν στρατηγῶν Βέμπφεν καὶ Δουαί (τοῦθ' ὅπερ δίδει ἀφορ-

μὴν εἰς τὸν πρῶτον νὰ ἐπιπροσθέσῃ μίαν ἔτι ἐπίκρισιν εἰς ὅσας φέροι κρίσεις ἐν τῷ συγγραμμάτι αὐτοῦ περὶ τοῦ στρατάρχου Μακ-Μαῶν).

Ὁ στρατάρχης λοιπὸν Δυκρῶ, λαμβάνων τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, γνωρίζων δὲ κάλλιστα τὸν τόπον, ὡς συγγράψας περὶ συστήματός τινος ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, διέταττε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ σημεῖα Φλοάν καὶ Ἰλλῦ (ὄρα χάρτας), ἀφ' ἧς γραμμῆς ἠδύνατο, ὡς ἀναπτύσσει, νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν ἀνάγκῃ τὴν ὑποχωρητικὴν κίνησιν εἰς τὴν πρὸς Μεζιέρ ἄγουσαν, καὶ ἀποφύγῃ οὕτω τὴν περικύκλωσιν τοῦ στρατοῦ ἐν Σεδάν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα θλιβερὰ γεγονότα.

Ὁ δὲ στρατηγὸς Βέμπφεν, εὐρισκόμενος μετὰ τοῦ 12ου σώματος, μαχομένου ἐν Βαλάν κατὰ τῶν Βαυαρῶν (οἵτινες εἶχον δυστυχῶς διέλθει τὸν Μεύσην ποταμὸν, εὐρόντες σῶαν τὴν ἐκεῖ γέφυραν), καὶ φρονῶν ὅτι ὄφειλε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς φαινομένης ὑπεροχῆς τοῦ 12ου σώματος κατὰ τῶν Βαυαρῶν, ἀνεκήρυττεν ἑαυτὸν δυνάμει τῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου γενικῶν ἀρχηγῶν καὶ διέταττε τὸν στρατηγὸν Δυκρῶ ν' ἀνασείλῃ τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ὑποχωρητικὴν κίνησιν. Ἴνα δὲ μὴ περιττολογῶ, τὰ πράγματα ἀπέβησαν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει ἀποτελεσμα.

Μένει δὲ ἤδη εἰς τὴν κρίσιν ἐκάστου τὸ δυνατόν ἢ μὴ τῆς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ διαταχθείσης ὑποχωρητικῆς κινήσεως, ὡς καὶ τὸ κατορθωτὸν ἢ μὴ τῆς διαταχθείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βέμπφεν διατροπήσεως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καρινιάν.

Ἐπιστήσας μικράν τινα προσοχὴν χάριν μελέτης εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, δὲν διστάζω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ εὐκρινὴς καὶ μεθοδικὴ τῶν πραγμάτων ἀνάλυσις τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ, εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὁποίας κατὰ καθῆκον ὀφείλω νὰ δώσω

πίστιν, μεῖς ἐπέισεν, ὅτι ἡ διαχαραχθεῖσα ἐκείνη πρὸς ὑποχώρησιν κινήσεις ἠδύνατο διὰ μικρᾶς τινας θυσίας τῶν Γάλλων νὰ ἐπιτύχη, ὁπότε μάλιστα οὗτοι ἐπέιθοντο ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς Μεζιέρ ἦτο ἡ μόνη σωτηρίας ὁδὸς, ἣτις ἐχορήγει αὐταῖς τὸ μέσον τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἐντελοῦς περικυκλώσεως, ὡς κάλλιστα προσίδεν ὁ διατάξας τὴν ὑποχώρησιν ἀρχηγὸς Κ. Δυκρώ.

Δὲν μάχεται βεβαίως πρὸς τὴν λογικὴν ἢ ἰδέαν, ὅτι οἱ Γάλλοι, οἱ μὴ εἰσέτι καταβληθέντες ἠθικῶς (ὡς εἰς τὰ ἔσχατα τῆς μάχης εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον), ἠδύνατο μετὰ τῆς ὀρμῆς, ἔστω τῆς ἀπελπισίας, νὰ ἀνατρέψωσι τὴν πρωτοπορείαν τοῦ 11ου γερμανικοῦ σώματος, καὶ τὰ ὑπὸ μόνον ἰλῶν τινων ἐπιπικοῦ ὑποστηριζόμενα 200 τηλεβόλα, ὡς ἐφοβήθη τοῦτο ὁ στρατηγὸς Βλουμεντάλ, ἐν τῇ ὁποίᾳ μάλιστα περιστάσει ἡ βασιλικὴ Πρωσσικὴ φρουρὰ ἦτο μακρὰν, καὶ δὲν εἶχε διὰ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ 11ου σώματος κλείσει τὸν κύκλον. Δὲν ἦτο βεβαίως ἡ ὁδὸς πλήρης ἀνθέων, ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ ἀδιάβατος, ὡς μετὰ ταῦτα κατέστη. Ἀφίων τούτους λοιπούς λόγους περὶ τούτου εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώσαντος, ταπεινῶς δίδωμι τὴν μικρὰν μου γνώμην ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς διατρυπήσεως πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρινιάν.

Οὐδεὶς βεβαίως δύναται κατ' ἐμὲ ν' ἀντείπη, ὅτι, ἂν ἦτο κατορθωτὸν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ συγκεντρωθῇ ὁ ἀπεριγράφτως τῆδε κάκεισε διεσπαρμένους Γαλλικὸς στρατὸς, ἂν ἠδύνατο οἱ πανταχόθεν κατατροπούμενοι καὶ φύρδην μίγδην κρημνιζόμενοι πρὸς τὸ Σεδάν Γάλλοι νὰ συνέλθωσιν εἰς ἑαυτούς, καὶ, ἀνακαλοῦντες εἰς τὴν μνήμην τὸ ἔνδοξον αὐτῶν παρελθόν, νὰ ἀνακτήσωσι κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην στιγμὴν ὅλα τὰ αἰσθήματα, δι' ὧν ἄλλοτε νικηφόροι ἀπανταχοῦ μετηνέχθησαν οἱ ἄστοι τῆς Γαλλίας, οὐδεὶς, ἐπαναλέγω, δύναται νὰ ἀντείπη, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ στρατηγοῦ Βέμπφεν ἦτο ἀκατάρθωτος.

Οὐδεὶς ἐπίσης ἀρνείται, ὅτι τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς αὐτοκράτωρ ἢ προκινδυνεύων, δύναται ἢ τοὺς ἐλαχίστους εὐγενῶν αἰσθημάτων σπινθηρὰς εἰς φλόγας νὰ μεταβάλῃ.

Οὐδεὶς κατ' ἐμὲ τέλος πάντων ἀρνείται, ὅτι, ἂν ἦτο δυνατὸν τὰ συντρίμματα τοῦ μκρυτικῶς ἀγωνισαμένου Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀποτελοῦντα συμπαγῆς τεῖχος καὶ ὀδηγούμενα ὑπὸ τοῦ Γάλλου κυριάρχου, ὁπωσδήποτε βασιζομένου ἐπὶ ταῖς συμπαθείαις αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ (ὅπερ συνήθως μεταξὺ ἡγεμόνων καὶ στρατῶν συμβαίνει), νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῆς ἀποφάσεως νὰ μὴ στρέψωσι τὰ νῶτα, οὐδεὶς, ἐπαναλέγω, ἀντιτείνει, ὅτι ὁ γαλλικὸς στρατὸς, ἐπὶ τῶν πτωμάτων τοῦ ἐχθροῦ βαδίζων, ἠδύνατο νὰ διεξέλθῃ. Καὶ ἤθελε μὲν ἴτως τὸ τεῖχος τοῦτο διασπασθῆ καὶ εἰς κόνιν κατασυντριβῆ, ἀλλ' ἤθελον πιθανῶς ἐναπομείνει θρύμματα τινα ζῶντα, ὅπως ἀγγείλωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ ἥρωικὸν τῶν τέκνων αὐτῆς ἀνδραγαθήμα!

Ἄλλ' ἦσαν ἄρα γε αἱ ὑποθέσεις αὗται δυναταί; Ἠδύνατο γενέσθαι καὶ δὲν ἐγένοντο; Ἡ ἱστορία ἄς κρίνῃ.

Κατ' ἐμὲ οὔτε τὴν εὐγενῆ τοῦ στρατοῦ Βέμπφεν ἀπόφασιν, δυνατὴν ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένην, δύναται τις νὰ κατακρίνῃ, οὔτε τὴν ἐλαχίστην εἰς τοὺς λοιπούς ἀνδρείους στρατηγούς μομφὴν ἀφείλει νὰ ἀποδώσῃ. Εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν διάσωσιν τῆς τιμῆς τῶν Γαλλικῶν ὅπλων ἐκάστου, αἱ σκέψεις ἀπέβλεπον. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ ἱστορία θέλει κρίνει τις εἰς τὰς σκέψεις αὐτοῦ ἠπατήθη.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἡ ἐπιτυχία, στέφουσα τὰ ἔργα, καλύπτει διὰ τοῦ πυκνοῦ αὐτῆς πέπλου τὰς ἀσχημίας καὶ τὰ σφάλματα, ἐν ᾧ ἡ ἀποτυχία, ἀδυνατοῦσα διὰ τῆς διαφανοῦς αὐτῆς καλύπτρας νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσδυσιν εἰς ταῦτα τοῦ ὀφθαλμοῦ, γεννᾷ τοὺς διαπληκτισμοὺς καὶ τὰς ἀνεγχελήσεις.

Κρίνων δέ τις τὸ θάρβος τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, δὲν ὀφείλει νὰ λησμονήσῃ τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνας καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν θωρακοφόρων, ἅτινα αὐτὸς ὁ Γουλιέλμος ἐχειροκρότησε καὶ ἐφ' οἷς δικαίως ἐναβρύνεται ἡ Γαλλία.

Βλασφημεῖ, κατ' ἐμὲ, ὁ λέγων ὅτι ὁ Γαλλικὸς στρατὸς, ὁ πλύνας διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὰ λάθη τῶν διευθυνάντων τὰς τύχας τῆς Γαλλίας, καὶ ριψάντων αὐτὸν ἀπαράσκευον καὶ ἀνίσχυρον εἰς ἀνίσον πάλην, δὲν ἐξετέλεσε μετ' ἀφοσιώσεως τὸ καθήκον αὐτοῦ!

Εἰς μόνον τὸν πολυκύμαντον κατὰ τὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις Ἄβου ἐπιτρέπεται νὰ καλῆ εἰς τὴν Σύγχρονον αὐτοῦ Ἑλλάδα (Grèce Contemporaine) θρασέως καὶ ἀσυστόλως τοὺς φυσικοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως στρατιώτας δειλοῦς. Οὐδεὶς τὴν δόξαν τῶν βωμολογιῶν καὶ τῆς ἀσυνειδησίας ὀρέγεται. Ὁ νῦν δημοκράτης Ἄβου εἶναι ἀνίσχυρος νὰ ἀποσπᾷ ἐκ τῆς μνήμης τοῦ Ἑλληνοῦ τὸν Μαιζῶνα καὶ τὸ Ναυαρίνον.

Ὁμολογῶν δέ τις περὶ τῶν Γάλλων τὰ ἀνωτέρω, οὐδόλως ἀγωνωμονεῖ, οὐδόλως προσκρούει εἰς τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ῥήνου φυλὴν, ἧς τινος αἱ μεγάλαί ἀρεταὶ ἡμείβοντο διὰ τῆς νίκης. Ἡ ὑψωσις ἐκπλήσσει, ἡ πτώσις συγκινεῖ.

Τέλος δὲ πάντων ἡ ἀποφράς αὕτη διὰ τὴν Γαλλίαν ἡμέρα ἔληγεν. Ὁ δὲ Ναπολέων τρίτος, ὑψῶν τὴν συνδιαλλακτικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Σεδάν, παρέδιδε τὸ ξίφος αὐτοῦ εἰς τὸν νικητὴν.

Τὸ Σεδάν πίπτει ἀφήρει τὸν τελευταῖον στρατὸν τῆς Γαλλίας, καὶ ἐθεβαίου ἐπισήμως τὴν ἀφευκτον ἦτταν αὐτῆς. Ἐν Σεδάν ἐξέπνεεν ἡ κυριαρχία τοῦ Ναπολέοντος Γ', καὶ διεδέχε-

το αὐτὴν ἡ Δημοκρατία. Τὸ Σεδάν μίαν ἔβριπτεν αὐτοκρατορίαν ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου, ἄλλην δ' ἀνήγειρεν ἐκεῖθεν αὐτοῦ. Τὸ Σεδάν, συμπαρασύρον εἰς τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἀλληλοδιαδόχως τὸ Μετζ καὶ Στραβοῦργον, παρέδιδεν αἰχμάλωτον σύμπαντα τὸν Γαλλικὸν στρατὸν, ἡ δὲ Γαλλία ἐζήτει διὰ τοῦ φυλετικοῦ πολέμου νὰ παρατείνῃ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγωνίας αὐτῆς.

Περαίνων δὲ τὸν λόγον ὁ συγγραφεὺς ἀνερευᾷ τὰς αἰτίας τῆς ἦττης καὶ συγκρίνει τοὺς δύο γείτονας λαοὺς. Μεθ' ὅλου τοῦ θάρβους καταδεικνύων εἰς τὸν ἐπίλογον τὰ ἐλαττώματα τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, δὲν ἀρνεῖται μὲν τὰ προτερήματα τῶν ἀντιπάλων, ἀλλ' ἀγανακτῶν ἀπευθύνει αὐτοῖς ἐπίθετα, ἅτινα ὁμολογουμένως δὲν ἀνήκουσιν αὐτοῖς. Τὸν συγγραφεὶά δυναταί τις κατὰ τι νὰ δικαιολογήσῃ, ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ πατριωτισμὸς ἐν τῇ ἐξάψει αὐτοῦ εἶναι ἡφάιστειον, μὴ ἐξέταζον ὁποίους μύδρους μεθ' ὀρμῆς ἐκτινάσσει, οἱ δὲ τῆς ἐκρήξεως ὑποχθόνιοι μυκηθμοὶ εἰσὶ τῆς παθούσης πατρίδος οἱ σπαρκτικοὶ στεναγμοί.

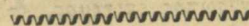
Τελευτῶν δὲ φρονῶ ὅτι ὁ ἐπίλογος τοῦ συγγραφέως οὐ μόνον διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὸν στρατὸν αὐτῆς, ἀλλὰ δι' ὅλα τὰ ἔθνη καὶ πάντα στρατιώτην εἶναι διδακτικὸς.

Εὐδαίμονα τὰ ἔθνη τὰ οὕτω πως ἀνατρεφόμενα! Εὐτυχεῖς οἱ στρατοὶ, οἵτινες, κατανοοῦντες τὴν εἰς τὰς τέσσαρας τελευταίας λέξεις τοῦ στρατηγοῦ περιλαμβανομένην μεγάλην ἀλήθειαν, ἀσπάζονται αὐτὴν ὀλοφύχως καὶ λατρεύουσιν ὡς ἄθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως αὐτῶν.

Ἐν Παρισίοις τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1872.

ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ ΜΑΝΕΣΗΣ,

ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ.

Πρὸς τοὺς συναδέλφους μου τοῦ 1ου σώματος τοῦ στρατοῦ τοῦ Σιαλών.

Πρὸς σᾶς, ἀγαπητοὶ σύντροφοι, ἀνατίθην τὰς γραμμὰς ταύτας.

Ὅπως δικαιολογηθῶ κατὰ τῶν ἐπενεχθειῶν κατ' ἐμοῦ κατηγοριῶν, δὲν θέλω ἄλλους κριτὰς, ἢ ὑμᾶς, οἵτινες μὲ εἶδετε ἐν τῷ ἔργῳ.

Μόνοι δύνασθε νὰ ἐκτιμήσητε, ἐὰν ἔδειξα ἔλλειψιν προνοίας, ἀγρόπνου προσοχῆς, δραστηριότητος καὶ ἀφοσιώσεως.

Ἐπειδὴ μὲ βιάζουσι νὰ ἐξέλθω τῆς ἐπιφυλάξεως, ἣν εἶχον ἐπιβάλλει εἰς ἐμαυτὸν, ἐπειδὴ μὲ ὑποχρεοῦσι νὰ λαλήσω, ἐκτίθην τὰ γεγονότα, ὅποια ἐξεπληρώθησαν ὑπὸ τὰ ὄμματα ὑμῶν, ἀφιέμενος εἰς τὴν ὑμετέραν χρηστότητα καὶ τιμὴν τὴν φροντίδα νὰ μὲ ὑπερασπίσητε.

Ἐν Βερσαλλίαις, τῆ 18 Σεπτεμβρίου 1871.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ 1ου σώματος τοῦ στρατοῦ τοῦ Σιαλών
στρατηγὸς Α. Δυκρῶ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Γράφειν τὴν ἱστορίαν τὴν ἐπαύριον τῶν γεγονότων εἶναι πάντοτε ἔργον δύσκολον, καὶ ἐπιβλαβὲς μᾶλλον ἢ ὠφέλιμον.

Πλεῖστα πρωτοπικότητες ἀναμιγνύονται ἐν τῇ σκηνῇ, ὥστε νὰ φοβῆται τις μὴ προσβάλῃ αὐτάς· πλεῖστα πάθη ἀναφύονται, ὥστε νὰ διστάζῃ τις μὴ ἐπὶ μᾶλλον ἐξεγείρῃ αὐτά.

Διὸ ἀπέιχομεν μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης νὰ δημοσιεύσωμεν τι ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1870 καὶ 1871. Τὸ ἡμέτερον ὄνομα, ἀναμιχθὲν ἐν τινι φλογώδει διαμάχῃ, γενομένη μεταξὺ πολλῶν στρατηγῶν κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, δὲν κατίσχυσε νὰ διακόψῃ τὴν σιωπὴν ἡμῶν.

Ἀλλὰ σήμερον ἄνθρωπος ἐπίσημος, δι' ἣν κατέχει ἐν τῷ

στρατῷ θέσιν, ἐδημοσίευσεν ἄρτι ὀγκώδη τόμον, ἐν ᾧ τινάσσει καθ' ἡμῶν τὰς μᾶλλον βιαίας καὶ τὰς μᾶλλον ἀδίκους κατηγορίας.

Ὁ στρατηγὸς Κ. Βίμπφεν (Wimpffen) κατηγορεῖ ἡμῶν 1ον. Ὅτι ἐδείξαμεν ἔλλειψιν τιμιότητος, καταχρασθέντες τῆς ἡμετέρας ἐπιρροῆς ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ Τροσύ (Trochu), ὅπως ἐμποδίσωμεν τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Σεδάν (1).

2ον. Ὅτι διὰ τῶν ψευδῶν κινήσεων ἐξεθέσαμεν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας καὶ παρεσκευάσαμεν οὕτω τὴν ὀλεθρίαν τοῦ Σεδάν συμφορᾶν.

3ον. Ὅτι ἐγκαταλείψαμεν προώρως τὸ πεδίον τῆς μάχης.

4ον. Ὅτι ἀπεποιθήμεν νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ, ὅποτε οὗτος ἐπεκαλεῖτο τὴν ἡμετέραν συνδρομὴν.

5ον. Ὅτι ὑπεχρεώσαμεν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὑψώσῃ τὴν συνδιαλλακτικὴν σημαίαν καὶ νὰ παραδοθῇ.

Εἶναι δυνατόν νὰ διατυπώσῃ τις κατὰ τινος στρατιώτου, κατὰ τινος ἀρχηγοῦ, κατηγορίας βαρυτέρας, μισητοτέρας;

Ἡ τιμὴ ἡμῶν, ἢ τῶν ἡμετέρων τέκνων δὲν ἐπιβάλλει ἡμῖν τὸ καθῆκον νὰ ἀποκριθῶμεν;

Κάμνομεν δὲ τοῦτο οὐχὶ μετὰ πιχρίας, οὐχὶ ἀνευ πόνου... διότι ἡ διαφορὰ αὕτη ἐπιπροσθέτει ἐν ἔτι αἷσχος εἰς ὅλα τὰ αἷσχη, ἅτινα ἐπιβαρύνουσιν ἡμᾶς.

Ἄλλ' ἐρωτῶμεν περὶ αὐτοῦ τὸν τόπον, τὸν στρατὸν... ἐπιτρέπεται νὰ τηρήσωμεν σιγὴν;...

(1) Ἐν τοῖς πειστηρίοις ἐγγράφοις τοῦ συγγράμματος τούτου περιλαμβάνεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Τροσύ πρὸς τὸν συγγραφέα, δι' ἧς ἀναιρεῖται ἡ κατηγορία αὕτη ἐπίσης δὲ καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀναφορὰ τοῦ Βίμπφεν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

— Εἶθε λοιπὸν ἡ εὐθύνη τῆς οἰκτρᾶς ταύτης διαμάχης νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ ἐκείνου, ὅστις προὐκάλεσεν αὐτήν, ὡς εἶπεν αὐτὸ ὁ στρατηγὸς Βέμπρεν, *suum cuique*, τὰ ἴδια ἐκάστω.

Οἱ ἐν τῷ στρατῷ ἡμέτεροι συνάδελφοι, ἀτυχεῖς ὑποκριταὶ τοῦ φοβεροῦ τούτου δράματος, ἔχουσιν ἤδη τὰ στοιχεῖα τῆς κατηγορίας καὶ τῆς ὑπερασπίσεως...

Ἄς ἀποφανθῶσιν... Ἡ κρίσις αὐτῶν θέλει προετοιμάσει τὴν τῆς ἱστορίας κρίσιν (1).

Ἐν Βερσαλλίαις τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1871.
στρατηγὸς Α. Δυκρώ.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΕΔΑΝ.

Μετὰ τὴν βαρεῖαν ἀποτυχίαν τοῦ 5ου σώματος εἰς Βωμόν (Beaumont) καὶ Μουζὸν (Mouzon) ὁ στρατηγὸς Δυκρῶ, διοικητὴς τοῦ 1ου σώματος, ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ στρατάρχου Μακ-Μαὼν νὰ προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ εἴτε διὰ Δουζὺ (Douzy), εἴτε διὰ Καρινιᾶν (Garrignan).

«Δὲν δύναμαι, προσέθηκεν ὁ στρατάρχης εἰς τὸν λοχαγὸν Βοσσάν (Bossan), ὑπασπιστὴν τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ, δὲν δύναμαι νὰ μάθω ἀκόμη τί θέλω πράξει. Ὅπωςδὴποτε, ἄς ἀναχωρήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ ὅσον τάχιον διὰ Σεδάν.»

Ὁ στρατηγὸς Δυκρῶ εἶχε λοιπὸν δύο σημεῖα νὰ καταλάβῃ, Δουζὺ καὶ Καρινιᾶν.

Ἐπιπέσεις ὑποχωρήσεως ἐπὶ τοῦ Μοντμεδὺ (Montmédy).

Ἐὰν ἐνήργουν τὴν ὑποχώρησιν διὰ Καρινιᾶν, ὅπως κερδίσει τὸ Μοντμεδὺ διὰ μέσου τοῦ Μαργγὺ (Margut), ὁ στρα-

(1) Ἡ πλοκὴ τῶν γεγονότων καθ' ὅλην τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τοῦ Σεδάν βασίζεται ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἄνω κατηγοριῶν. Διὸ χάριν σαφηνείας καὶ εὐκρινείας δὲν παρέλειψα τὸν πρόλογον τοῦ συγγραφέως.

τὸς, ὅπως κινήθῃ, εἶχε στενὴν τινα ἐδάφους ἑκτασιν, πλατεῖαν 3 ἕως 5 χιλιομέτρων, ὀριζομένην πρὸς βορρᾶν μὲν παρὰ τῆς μεθορίου γραμμῆς, πρὸς νότον δὲ παρὰ τοῦ ποταμοῦ Χιέρ (Chiers), τὸ δὲ δεξιὸν ἡμῶν πλευρὸν, ἀνεπαρκῶς προστατευόμενον παρὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἦτο λίαν τρωτόν.

Ἰσχυρῶς δὲ ἤδη κλονισθέντες ὑπὸ τῶν ἠττῶν τοῦ Βωμόν καὶ Μουζὸν, διαρκῶς κατατηλεβολούμενοι, ἀκολουθούμενοι βῆμα πρὸς βῆμα παρ' ἐχθροῦ φοβεροῦ, ὃν ἡ ἐπιτυχία παρατολμον εἶχε καταστήσει, ἐπικίνδυνον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐπισωρευθῶμεν εἰς ἑκτασιν οὕτω περιωρισμένην.

Κατωρθοῦμεν νὰ κερδίσωμεν τὸ Μοντμεδὺ καὶ Λονγκῦ (Longwy); Τὰ μικρὰ ταῦτα φρούρια δὲν ἠδύναντο οὔτε νὰ ἐφοδιάσωσιν, οὔτε νὰ ὑπερασπίσωσιν ἡμᾶς, καὶ πλέον παρά ποτε ἠθέλομεν ἀπωθηθῆ πρὸς τὴν μεθόριον γραμμὴν.

Ἐκολουθοῦμεν τὴν πορείαν ἡμῶν; ἐξηνητημένοι, ἠθικῶς καταβεβλημένοι, προσεκρούομεν εἰς 210,000 ἄνδρας τοῦ πρίγκιπος Φρεδερίκου Καρόλου (Frédéric-Charles), ὅστις πρὸ μικροῦ κατελάμβανεν ἐκ νέου τὰς θέσεις, τὰς ἀνδρείως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μιτζ κατακτηθείσας τὴν ἐσπέραν τῆς 31 Αὐγούστου.

Αἱ μάχαι τῆς ὀπισθοφυλακῆς, αἱ βεβιασμέναι πορεῖαι, ἡ ἔλλειψις ἐφοδίων, ἤθελον καταστήσει ἡμᾶς εἰς 50 ἢ 60,000 ἄνδρας. Τί ἠθέλομεν ἀποβῆ πιεζόμενοι μεταξὺ 210,000 ἄνδρων τοῦ πρίγκιπος Φρεδερίκου Καρόλου καὶ τῶν 250,000 τοῦ βασιλικοῦ πρίγκιπος;

Τοιοῦτον ἀναμφιβόλως ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑποχωρήσεως διὰ Καρινιᾶν πρὸς τὸ Μοντμεδὺ.

Ἐπιπέσεις ὑποχωρήσεως πρὸς τὴν Μεζιέρ (Mézières).

Ἐπιχωρεῖ ὁ στρατὸς διὰ Δουζὺ, Ζιβὸν (Givonne), Ἴλλῦ (Illy) καὶ Ἁγίου-Μάντζ (Saint-Menges) πρὸς Μεζιέρ, ἢ διὰ

Φλενέ (Fleigneux) καὶ Ροσεβάλ (Rosseval) πρὸς Ροκροά (Rocroy); Ἡ μεταξὺ τῆς μεθορίου γραμμῆς καὶ τοῦ Μεύσου (Meuse) ποταμοῦ ἔκτασις, ἐπαρκῶς ἐκτεινομένη, ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ ἀποσυρθῆ ἄνευ μεγάλης ἀποσκευῆς (encombrement). Τὸ στενότερον μέρος τῆς ἐκτάσεως ταύτης τοῦ ἐδάφους εἶναι 5 χιλιόμετρα μεταξὺ τῆς χερσονήσου Ἴζ (Iges) καὶ τῆς μεθορίου γραμμῆς τοῦ δάσους Μεγάλου Καντὸν (Grand-Canton). Δὲν δύναται δέ τις νὰ προτάξῃ τὴν δυσκολίαν τῆς ὑπὸ τὰ δάση διαβάσεως. Αἱ ὁδοὶ ἐκεῖσε εἰσὶ πολυάριθμοι καὶ γενικῶς καλαί, ἄλλως τε δὲ τὰ φυσικὰ ἐμπόδια εἰσὶ ταῦτά πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρινιάν.

Ἐντὶ δὲ μόλις νὰ προστατεύηται ὑπὸ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Χιέρ, ὄχυροῦται κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν στερεῶς διὰ τοῦ ὀγκώδους ρέματός τοῦ Μεύσου.

Τῶν γεφυρῶν τοῦ Δουζὺ ἐπὶ τοῦ Χιέρ καὶ τῶν Βαζεϊλ (Bazeilles), Δονχερῦ (Donchery) καὶ Βιλλάρ (Villers), ἐπὶ τοῦ Μεύσου ἅπαξ καταστρεφομένων, ἀσφαλίζεται τις διὰ τινος μεγάλης ὑπεροχῆς ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐν Μεζιέρ δύναται τις νὰ ἐφοδιασθῆ, εὕρισκει δὲ τὴν ἐπικουρίαν τῶν 30,000 ἀνδρῶν τοῦ σώματος Βινοᾶ (Vinoῦ). Ἐὰν ἀκολουθῆ τις τὴν ἑαυτοῦ πορείαν, ἄντι νὰ πέσῃ εἰς τόπον κυριευθέντα καὶ ἐκθέσῃ ἑαυτὸν νὰ συντριβῆ μεταξὺ δύο στρατῶν, μένει εἰς συγκαινωνίαν σταθερὰν μετὰ τῶν Παρισίων καὶ κερδίζει τὴν νῆσον τῆς Γαλλίας, τὸ Αἰνώ (Hainaut). Οὕτω δὲ καλῶς ἐστηριγμένος ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἰσχυρῶν φρουρίων τοῦ Βορρᾶ, ἅτινα τὸ ἀδιεξίτητον δίκτυον τῶν διωρύγων ἡμῶν καθιστᾶ πάντοτε φοβερά, δύναται τις νὰ ἀντιστρέψῃ μέτωπον καὶ νὰ περιμένῃ.

Ἦθελεν ἄρα τολμήσει ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐμπλεχθῆ μεταξὺ Σηκουάνα (Seine) ἢ Σὺμ (Somme), ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὴν

καταδίωξιν αὐτοῦ; Τοῦτο εἶναι ὀλίγον πιθανόν, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ Παριῖοι ὄχυροῦντο καὶ στρατός ἐδημιουργεῖτο· ὁ δὲ Βαζαῖν δὲν εἶχεν ἀκόμη προσβληθῆ καὶ τὸ Στρασβοῦργον ἐκράτει. Ὅπως ἂν εἴχομεν ἐξαιρετὰ ἀμυντικὴν θέσιν.

ΠΕΡΙ ΣΥΣΣΙΤΙΟΥ.

Ἡ ἔλλειψις τῶν πρὸς τροφὴν ἀναγκαίων εἶναι ἡ κυριώτερη αἰτία τῆς παραλύσεως τῆς παθαρχίας καὶ ἡ ἀρχὴ ὕλων τῶν ἀσθενειῶν· καθόσον ἡ πείνα εἶναι ἡ διστομιώτερη μάχαιρα.

(Βιγιτζ Πολεμ. Διδασκαλία)

Μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας φροντίδας ἐν τῷ στρατῷ πρέπει νὰ ᾔηται καὶ τὸ συσσίτιον, διὰ τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ φροντίζωμεν, ὥστε νὰ ᾔηται ἀρκοῦν πρὸς χορτασμόν τοῦ στρατιώτου, πρόσφατον, γεύσιμον καὶ καθαρόν.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἀνάγκη ἵνα καταβάλλωμεν μεγίστην προσοχὴν, ὅπως οἱ ἐπιτετραχημένοι τὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ προμηθείας τοῦ συσσιτίου ὧσιν ἄνδρες ἐγνωσμένης τιμιότητος καὶ φιλανθρωπίας.

Πρὶν ἢ ἐλθέσωμεν τὰς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀγορᾶς καὶ προμηθείας τῶν τοῦ συσσιτίου εἰδῶν ἰδέας μας, τὰς σκοπούσας τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαχειρίσεως τῶν τοῦ συσσιτίου χρημάτων, ἵνα μὴ ὑπάρξῃ, ἔστω καὶ ἡ ἐλαχίστη, ὑπόνοια περὶ ἐνδοχομένης καταχρήσεως, ἐξετάσωμεν ἐπὶ μικρὸν, ἂν ἡ ὠρισμένη καταβολὴ ἐκάστου στρατιώτου διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ συσσιτίου καὶ ἡ παρὰ τοῦ δημοσίου διδομένη ἐπιχορηγία πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ εἶναι ἀρκοῦσαι, καὶ μάλιστα

διὰ τὰς φρουρὰς Ἀθηνῶν, Παλαμηδίου, Σύρου καὶ Κερκύρας.

Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς ἓνα λόχον φρουροῦντα ἐν Ἀθήναις ὑπάρχουσι συσσιτοῦντες 50 ἄνδρες, οἵτινες καταθέτοντες ἀνὰ λεπτὰ 22 ἕκαστος φέρουν. . . . . δρ. 11
 εἰς ἃς προστιθεμένης τῆς παρὰ τοῦ δημοσίου χορηγουμένης ἐπιχορηγήσεως διὰ βελτίωσιν ἀνὰ λεπτ. 8 δι' ἕκαστον ἄνδρα. . . . . δρ. 4
 ἔξομεν ἐν ὅλοις . . . . . δρ. 15

Διὰ νὰ παρασκευάσωμεν δὲ συσσίτιον διὰ τοὺς ἀνωτέρω 50 ἄνδρας, ἔχομεν ἀνάγκη κρέατος ὀκ. 7 καὶ 1/2, ὑπολογιζομένου ἀνὰ 60 δράμια κρέατος δι' ἕκαστον ἄνδρα, οὔτινος κρέατος ἐκάστη ὀκὰ, τιμωμένη ἀντὶ δρ. 1 καὶ 24/100, ὡς ἡ μετὰ τοῦ χορηγητοῦ συμφωνία τοῦ δημοσίου, φέρει δρ. 9,30 πρὸς δὲ ὀρύζης ἢ μακαρονίων ὀκ. 2 1/2 ἀνὰ λεπτὰ 80 ἐκάστη ὀκὰ . . . . . δρ. 2
 ὑπολογιζομένων 20 δραμίων ὀρύζης δι' ἕκαστον ἄνδρα, προστιθεμένων δὲ δι' ἄλλας, πιπέριον καὶ θαλάσσιον καὶ διὰ πολλῶν ντοματάς ἐτέρων. . . . . λεπτ. 40
 ἔχομεν τὸ ὅλον . . . . . δρ. 11,70

Διὰ δὲ τὸ ἐσπερινὸν συσσίτιον, ἐὰν ἀναλογίσωμεν 15 δράμια τυροῦ (!) δι' ἕκαστον ἄνδρα, ἔχομεν ἀνάγκη τυροῦ ὀκ. 1 καὶ 350 δραμίων, ὅστις, τιμώμενος πρὸς δραχμὰς 2 κατ' ὀκ., φέρει δραχ. 3,75 ὥστε ἡ ὀλίγη δαπάνη ἀναβαίνει εἰς . . . . . δραχ. 15,45 δηλαδή θὰ ἐξοδεύσωμεν πλέον τῶν ἐσόδων λεπτὰ 45, καὶ τοῦτο μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς οἰκονομίας.

Ἐνῶ, ἂν ὁ αὐτὸς λόγος ἐφρουρεῖ ἐν Θήβαις, Λεβαδείᾳ, Λαμίᾳ, ἢ εἰς οἵανδήποτε ἄλλην φρουρὰν τῆς Στερεᾶς ἢ τῆς Πελοποννήσου, ἤθελεν ἔχει ἔσοδα μὲν διὰ 50 ἄνδρας συσσι-

τοῦντας ἀνὰ λεπτὰ 22 ἕκαστος . . . . . δρ. 11
 τετράλεπτος ἐπιχορήγησις τοῦ δημοσίου διὰ βελτίωσιν. . . . . » 2
 τὸ ὅλον δραχ. 13
 θὰ ἐξώδευε δὲ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ συσσιτίου ὀκ. 7 καὶ 1/2 κρέατος, ἀνὰ λεπτὰ 90 ἐκάστη . . . . . δρ. 6,75
 2 1/2 ὀκ. ὀρύζης ἢ μακαρονίων ἀνὰ λεπ. 80, » 2
 ἄλλας, πιπέρι, θαλάσσιον καὶ ντομάταν. . . . . λεπτ. 40
 ὀκ. 1 καὶ 350 δράμια τυροῦ, ἀνὰ δρ. 1,60 ἢ ὀκ. » 3
 τὸ ὅλον δρ. 12,15

ὥστε θὰ προκύψῃ πίστωσις ἐκ λεπτῶν 85.
 Τώρα, ἐρωτῶμεν, εἶναι ἀρκοῦν τὸ ποσὸν τῶν 60 δραμίων κρέατος δι' ἕκαστον ἄνδρα; Ἄν ἀφαιρέσωμεν ἐξ αὐτοῦ 20 δράμια κοκκάλου, μένουσιν μόνον καθαροῦ κρέατος δράμια 40. παραλείπομεν τὴν ἐκ τῆς ἐξαμίσεως ἐλάττωσιν ὥστε μὲ 40 δράμια κρέατος, ἅτινα μόλις δύνανται νὰ γίνουσι 3 ἢ 4 βλωμοί, εἶναι δυνατόν νὰ χορτασθῇ ὁ στρατιώτης; Βεβαίως ὄχι· ὅθεν μένει νῆστις. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἐσπερινὸν συσσίτιον, ὅτε μόλις τῷ ἐπαρκεῖ ὁ τυρὸς ὃν λαμβάνει.

Ἀποδείξαντες ἐναργῶς καὶ δι' ἀριθμῶν, ὅτι τὸ καταβαλλόμενον ποσὸν πρὸς τροφήν ἐκάστου στρατιώτου εἶναι ἀνεπαρκές, καὶ μάλιστα διὰ τὰς φρουρὰς Ἀθηνῶν, Σύρου, Κερκύρας καὶ Παλαμηδίου, ὅπου ἐν γένει τὰ τρόφιμα εὐρίσκονται εἰς διηνεκῆ ὑπερτίμησιν, ἐκθέτομεν τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμην μας, εὐχόμενοι ὅπως ληρθῇ αὕτη ὑπ' ὄψιν παρὰ τῶν ἀρμοδίων.

Καὶ πρῶτον, ἐπειδὴ ὁ μισθὸς τοῦ στρατιώτου εἶναι εὐτελής καὶ δὲν δύναται νὰ καταθέσῃ ποσὸν ἀνώτερον ἐκείνου, ὅπερ εἶτι καὶ νῦν καταθέτει, νομίζομεν ὅτι τὸ δημοσίον πρέπει ν' αὐξήσῃ τὴν παρ' αὐτοῦ χορηγουμένην ἐπιχορήγησιν διὰ βελ-

τίωσιν, διὰ μὲν τὰς φρουράς Ἀθηνῶν, Σύρου, Κερκύρας καὶ Παλαμηδίου, ἀπὸ λεπτὰ 8 εἰς λεπτὰ 10 δι' ἕκαστον ἄνδρα καθ' ἕκαστην, διὰ δὲ τὰς λοιπὰς φρουράς ἀπὸ λεπτὰ 4 εἰς λεπτὰ 5.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς δαπάνης ταύτης θέλει ἐπέλθει αὐξήσις ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐκ δραχ. 35,500, διότι, ἐνῶ νῦν ἐξοδεύομεν διὰ βελτίωσιν συσσιτίου 8,000 ἀνδρῶν πρὸς δραχμὰς 14, 60/00 κατ' ἔτος.....δρ. 116,800 καὶ διὰ διπλῆν χορήγησιν συσσιτίου διὰ τὰς φρου-

ράς Ἀθηνῶν, Κερκύρας, Σύρου καὶ Παλαμηδίου
1,000 ἀνδρῶν, πρὸς δραχ. 29, 20/00,.....δρ. 29,200
τὸ ὅλον δρ. 146,000

τότε θὰ ἐξοδεύσωμεν διὰ βελτίωσιν συσσιτίου 8 χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς δραχμὰς 18, 25/00 κατ' ἔτος δι' ἕκαστον.....δρ. 145,000

διὰ διπλῆν χορήγησιν συσσιτίου διὰ τὰς φρουράς Ἀθηνῶν, Κερκύρας, Σύρου καὶ Παλαμηδίου
1,000 ἀνδρῶν, πρὸς δραχμὰς 36, 50/00...δρ. 36,500
τὸ ὅλον δρ. 181,500

Ἄλλ' ὑπάρχουν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ποσὰ προϋπολογισθέντα, ὡς τὰ ἐξοδα τοῦ στρατωνισμοῦ καὶ τῆς ἀποσκευῆς, ἅτινα οὐδέποτε ἐξαντλοῦνται καθ' ὀλοκληρίαν, καὶ ἐπομένως, ἂν τὰ ποσὰ ταῦτα ἐλαττωθῶσιν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ καὶ αὐξηθῇ ἡ δαπάνη τοῦ συσσιτίου, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ στρατοῦ δὲν θέλει ὑποστῆ οὐδεμίαν αὐξήσιν ἐξόδων. Ἐξ ἄλλου ὁμοίως μέρους ἐξομῶν τοὺς στρατιώτας μὰς καλῶς τρεφομένους, καὶ κατὰ συνέπειαν πειθαρχοῦντας καὶ δυναμένους νὰ ὑποστῶσι πάντα κόπον καὶ νὰ ἐκτελέσωσιν ἀγογγύστως πᾶσαν ἐπίπονον ἐργασίαν.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀγορὰν καὶ προμήθειαν τῶν τοῦ συσσιτίου εἰδῶν, ἵνα αὕτη ἐνεργῆται ἐν ὅλῃ τῇ πεφροντισμένῃ ἐπιμελείᾳ καὶ οἰκονομίᾳ, καὶ πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένων καταχρήσεων, φρονούμεν ὅτι πρῶτον πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ

ὑπάρχουσα ἐργολαβία τοῦ κράτος, διότι οὕτως οἱ συσσιτιάρχαι δύνανται ν' ἀποτεινῶνται εἰς διαφόρους κρεωπώλας, καὶ, ὅπου εὐρωσι τὸ κρέας εὐθηνότερον καὶ καλητέρας ποιότητος, νὰ προμηθεύωνται αὐτό· καὶ οὕτω θέλει ἐπέλθει μεγάλη οἰκονομία ὡς πρὸς τὴν δαπάνην, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὅπου ἐνεκὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως ὑπάρχουσι κρεωπωλεῖα εἰς τὰς διαφόρους συνοικίας, εἰς ἃ δύναται τις νὰ προμηθεύεται κρέας εὐθηνότερον καὶ καλητέρον τοῦ τῆς μεγάλης ἀγορᾶς.

Δεύτερον ἡ ἀγορὰ καὶ προμήθεια τῶν τροφίμων καὶ ἡ ἀναγραφή τῆς δαπάνης εἰς τὸ πρόχειρον φυλλάδιον συσσιτίου νὰ ἐνεργῆται παρὰ τοῦ συσσιτιάρχου παρόντων τοῦ τε ἀξιωματικοῦ καὶ τοῦ λογίου τῆς πενθημερίας, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μεταβαίνοντων εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγορᾶς μετὰ τῶν ἀναγκαιουσῶν ἀγγαρειῶν, ἵνα οὕτως ἐλλείψῃ ἅπαξ διὰ παντός καὶ ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἐνδεχομένης καταχρήσεως, οἱ δὲ συσσιτιάρχαι ἀποσκορακίζουσι οὕτω τὸν πειρασμὸν, ὅστις θάτιτον ἢ βράδιον δύναται νὰ τοὺς φέρῃ ἐπὶ τοῦ σκίμποδος τοῦ ὑποδίκου.

Τρίτον δὲ πρέπει νὰ ὀρισθῇ ρητῶς τὸ ποσὸν τοῦ τε κρέατος καὶ τῆς δρύζης κλπ. ὡς καὶ τοῦ τυροῦ, ὅπερ ἀναλογεῖ δι' ἕκαστον ἄνδρα, ὥστε οὕτω νὰ ᾔηται ἐγνωσμένη ἡ βᾶσις τῆς ἡμερησίας δαπάνης δι' ἕκαστον ἄνδρα· νὰ ὀρισθῶσι δὲ ἀπαρασαλεύτως αἱ νηστήσιμοι ἡμέραι, καθ' ἃς ἐτησίως θὰ νηστεύωσιν οἱ ἄνδρες, ὀριζομένου ρητῶς καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀναλογούντων ὀσπρίων ἕκαστῷ ἄνδρὶ κατὰ τὰς νηστήσιμους ἡμέρας· ἡ δὲ πλεονάζουσα πίστωσις ἐκ τῶν ἡμερῶν τούτων ν' ἀναγράφηται εἰς τὸ βιβλίον συσσιτίου ἐν τῇ οἰκείᾳ στήλῃ, ἵνα ἐξοδεύηται αὕτη ἀναλόγως κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων, τοῦ νέου ἔτους, τὰς δύο Κυριακάς τῶν ἀποκρέων, τοῦ Βυαγγελισμοῦ, τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐκ δὲ τῆς πιστώσεως ταύτης νὰ μὴ δαπανᾶται οὔτε λεπτὸν δι' ἄλλην χρῆσιν καὶ τοῦτο ὑπὸ ἀτομικὴν εὐθύνην τῶν ἀρμοδίων βαθμοφόρων.

Τελευταίον δὲ πρέπει νὰ μεταβληθῶσιν αἱ ὥραι τῆς σιτί-

σεως τῶν ἀνδρῶν, καθόσον, ὅπως νῦν ἔχουσι, τὸ μὲν πρῶτον συσσιτίον διανέμεται τὴν 9 1/2 ἢ 10 π. μ. ὥραν, ἀναλόγως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, τὸ δὲ μ. μ., τὴν 3 ἢ 3 1/2. Ὅστε ἐν διαστήματι 5 ἢ 6 ὥρῶν ὁ στρατιώτης τρώγει δις, μένει δὲ νηστικός ἐπὶ 18 ἢ 19 ὥρας· διὸ καὶ ἀναγκάζεται ὁ στρατιώτης νὰ τρώγῃ ξηρὸν τὸν ἄρτον του, ὅστις οὕτω καταναλίσκεται γρηγορώτερον τοῦ συνήθους, καὶ εἶτα ἀναγκάζεται νὰ ὑπεξαίρῃ τὸν ἄρτον τῶν συστρατιωτῶν του, τοῦθ' ὅπερ μυρία ἄτοπα ἐπιφέρει. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διαταχθῇ ἐν γένει ἡ διανομὴ τοῦ συσσιτίου διὰ μὲν τοὺς θερινοὺς μῆνας τὴν 10, διὰ δὲ τοὺς χειμερινοὺς τὴν 11 π. μ. ὥραν, μετὰ μεσημβρίαν δὲ, τὴν 5 ἢ 6.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκθέτοντες ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου, εὐχόμεθα ὅπως ἄλλοι δοκιμώτεροι ἡμῶν συζητήσωσι τοῦτο δοκιμώτερον.

Ἐγγραφον κατὰ μῆνα Νοέμβριον 1872.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΥΣΑΦΗΣ,
λοχίας τοῦ ἵππικου.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΣΦΥΓΕΙΟΥΝΤΩΝ ΒΑΗΜΑΤΩΝ.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν βλημάτων ἐχρησιμοποιήθη ἄχρις ὥρας λίαν περιορισμένως. Δύναταί τις νὰ κάμη αὐτῶν χρῆσιν ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ὑπονόμων, ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν ἀγῶσι καὶ κατὰ τὰς προσβολὰς τῶν φρουρίων. Δέον νὰ σκοπεύῃ τις ὅπως εἰσαχθῇ τὸ ὀβίδιον διὰ τῶν τηλεβοληθρῶν εἰς τὸ ἔνδον τῶν γοργυρῶν (ὑποτειγισμάτων, casemates) καὶ τῶν τετοιγισμένων προφυλακτηρίων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παραζαλίσῃ, νὰ πνίξῃ, ἢ καὶ δηλητηριάσῃ τοὺς ὑπερασπιστάς.

Ἐπὶ τούτῳ δύναταί τις νὰ κάμη χρῆσιν τῶν τε τουφεκίων καὶ τῶν τηλεβόλων, δι' ὧν νὰ ἐκσφενδονισθῶσιν εἶδη πυραύ-

λων ἢ βλημάτων τοῦ γένους τῶν φωτοβόλων ἢ καὶ τῶν ἀναφλεκτικῶν ὀβιδίων, φερόντων ἔνδον αὐτῶν μίγμα ἀσφυκτικόν. Τὰ τούτων πεπληρωμένα συνθέσεως δηλητηριώδους δέον, ἐν τῷ συμφέροντι τῶν ὑπηρετῶν, νὰ μὴ ἀναφλέγωνται ἐντὸς τοῦ μυχοῦ τοῦ πυροβόλου, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἀφίξιν των ἐπὶ τοῦ σκοποῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη πυροσωλῆνος κρυσταλλοῦ καὶ γομώσεως ἐκρηκτικῆς, ἥτις νὰ ἐξαπλώνη, ὅσον οἶόν τε, περὶ τὸ σημείον τῆς ἐκρήξεως τὴν εἰς τὴν ἀναπνοὴν ἐπικίνδυνον σύνθεσιν.

ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔποψιν δύναταί τις νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀπάσας τὰς ὕλας, αἷτινες καιόμεναι παράγουσι καπνὸν πνιγηρὸν καὶ ἀέρια ἀνάπνευστα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι μίγμα θείου ἢ νίτρου μετὰ πτερῶν, ἐξημμένου κέρατος, δέρματος εἰς ἐλάχιστα τεμάχια κεκομμένου, πίστεως, βαφῆς ἱποσκευῆς, ρητίνης, κολοφωνίου, ἀρσενικοῦ κτλ.

Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐγένοντο πειράματα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὡς καὶ ἐπὶ διαφόρων συνθέσεων. Τὸ ἀρσενικὸν εἶναι ἴσως προτιμητέον, καθόσον ἡ οὐσία αὕτη καὶ εἰς μικρὰν δόσιν ἐπιφέρει τὴν στενοχωρίαν, τὸν σκοτισμὸν, καὶ, εἰς δόσιν ἀνωτέραν, τὸν θάνατον. Εἰς τὰ γενόμενα πειράματα ἐπυροβόλησαν οἰκίαν, ἔνδον τῆς ὁποίας ἐτέθησαν ἑκατοστύται γατῶν, σκύλων καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, προωρισμένα νὰ ὑποστῶσι τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀτμῶν τούτων. Φαίνεται ὅτι τὸ προσωπικόν, ὅπερ ὑπηρετεῖ τὸ ὄπλον, ὑπέφερε κατὰ πολὺ μετὰ τὸ πῦρ διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ διευθύνσεως ρεύματος ἀέρος, φερομένου ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τοῦ ἀπὸ τῆς οἰκίας πρὸς τὸ πυροβόλον πνέοντος. Αἱ καπνοφόροι σφαιραὶ (Smoke balls), δοκιμασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ, συνίστανται εἰς φυσίγγιον χάρτινον μὲ πλευρὰ ἰσχυρότατα, πεπληρωμένον διὰ δηλητηριώδους συνθέσεως, συνισταμένης ὡς ἔπεται·

5 μέρη πυρίτιδος χονδροκόκκου,

1 μέρος νίτρου κεκονιαμένου,

1 1/2 μέρος de la bouille συντετριμμένης,

2 μέρη πίστεως σουηδικῆς,

1 μέρος στέατος.

Τὰ τελευταῖα δύο στοιχεῖα ἀναλύονται ἑαυτοῦ ἐντὸς σιδηρᾶς χύτρας· συσσωματοῦσι δ' ἐν αὐτῇ τὰ ἕτερα τρία καλῶς μεμιγμένα κατὰ μερίδας διαδοχικὰς, συγχινουμένης διαρκῶς τῆς βρυστῆς ὕλης βοηθείᾳ κοπάνου. Κατὰ τὴν γέμισιν τοῦ φυσιγγίου προστίθενται εἰς τὴν σύνθεσιν ταύτην 3 μέρη μίγματος συγκεκροτημένου ἐξ ἄνθρακος καὶ θείου εἰς ἴσον βᾶρος. Τὸ μίγμα τοῦτο εἰσάγεται κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐν μέρει ὅτε τὸ βλήμα ἐπληρώθη κατὰ τὸ τέταρτον ἀπὸ τῆς πρώτης συνθέσεως, ἕτερον μέρος μετὰ τὸ δεύτερον τέταρτον, καὶ τὸ τρίτον κατόπιν τοῦ τρίτου τετάρτου. Ἡ διάταξις αὕτη σκοπεῖ τὴν παρεμπόδισιν τοῦ σχηματισμοῦ εἰδους σκωρίας, ἥτις ἐμελλε ν' ἀνθίσταται εἰς τὴν καῦσιν, ἢ τέλος σκωπεῖ τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς σκωρίας ταύτης.

Αἱ καπνοφόροι αὗται σφαιραὶ βάλονται βοηθείᾳ ὄλου περιέχοντος ἐλάχιστην γόμωσιν, εἴτε εἰς τὸν πόλεμον τῶν ὑπονόμων, εἴτε ὅτε θέλει τις νὰ καλύψῃ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τὴν ἀκριβῆ τοποθέτησιν θέσεως, ἢ ἐπιθυμεῖ νὰ καταλάβῃ.

Οἱ ὑπονομοποιοὶ χροῶνται συχνότατα τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν.

- 14 μέρη νίτρου,
- 6 » θείου,
- 3 » πυρίτιδος κανονίου,
- 2 » arseniare θείου,
- 2 » περικομμάτων ποδὸς ἵππου.

Ἡ σύνθεσις αὕτη μορφοῦται εἰς σφαιρίδια διαμέτρου 3 ἕως 5 δακτύλων, ἅτινα, ἅπαζ ἀναφλεγόμενα, ἀναπύττουσι μεγίστην ποσότητα πικτηρῶν ἀερίων.